

Magyar koronázás francia szemmel*

Riporterek, celebek II. Mátyás koronázási fesztumán

Különösen izgalmas olyan témát tanulmányozni, melynek eseményeit több forrásból lehet összeilleszteni, főként, ha ezek különböző időben és nyelveken íródtak. Esetünkben a koronázási szüzséből magából fakad a téma iránti fokozott érdeklődés, de így is számottevő az 1608. november 19-én II. Mátyás számára megrendezett szertartás krónikásainak száma. A hazai és a szomszédos országokbeli érdeklődés mellett némiképp kuriózumként hat a távolabbi népek figyelme, így a fordításunk tárgyát képező 16 oldalas francia nyelvű kisnyomtatvány is, melynek elbeszélőjéről még a szokásosnál is kevesebb adat áll rendelkezésünkre.

A „*Cérémonies observées au couronnement de Mathias deuxiesme roy de Hongrie*” címet viselő kiadvány két kiadásban¹ is megtalálható a párizsi *Bibliothèque Nationale*-ban, mindkettő 1609-ből származik. A kor szokásainak megfelelően az első kiadáson szerepel a kiadó megnevezése, „J. Périer”², majd a jogok tisztázása végett annak megjelölése, hogy a Párizsban, majd Lyonban napvilágot látott szöveg engedéllyel került ismét nyomtatásra. Az a tény pedig, hogy az első párizsi s a második lyoni megjelenést egy további, feltehetően ismét párizsi kiadás³ követett, arra enged következtetni, hogy nem volt érdektelen a téma a francia közönség számára. Ez a szöveg ugyanis kifejezetten nekik íródott, ahogy a szerző maga is hangsúlyozza. Arra, hogy az események krónikása személyesen is jelen volt az ünnepségen, a krónika címéből tudunk következtetni, miszerint azok „megfigyelt”, „obszervált” szertartás nyomán kerültek feljegyzésre. Érdekes azonban a szerző kilétét kutatva, hogy az elbeszélés fonalát minden személyes hozzáfűzés vagy ajánlás nélkül indítja, minek folytán kiléte még inkább homályba borul. Nem tudjuk tehát szerzőnk megfigyeléseinek sekélyességét és feljegyzéseinek hiányait igazolni, hacsak nem azzal, hogy nem állt szándékában felesleges részletekkel untatni a francia közönséget. Az összes forrást egybevetve itt szerepel ugyanis a legkevesebb név (ezek is a sajátosan francia átirással sokszor nehezen

* Ezúton szeretném megköszönni munkámhoz nyújtott elengedhetetlen segítségét, útmutatásait, türelmét témavezetőmnek, Dr. Kövér Lajosnak (SZTE BTK). Külön köszönettel tartozom Dr. Papp Sándornak (SZTE BTK), aki felhívta figyelmemet a Magyar Országos Levéltárban lappangó kéziratra, illetve ennek kikutatásáért Dr. Molnár Lászlónak (Simmelweis Egyetem Levéltára igazgató) és Reisz T. Csabának (Magyar Nemzeti Levéltár, c. főigazgató).

¹ *Cérémonies observées au couronnement de Mathias deuxiesme roy de Hongrie* Paris : J. Perier, 1609, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb33291154f/PUBLIC> illetve a következő kiadói adatokkal: Prins sur la copie Imprimé à Paris, et depuis à Lyon, 1609, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb33291155s/PUBLIC>

² Jérémie Périer 16–17. századi párizsi könyvkereskedő, aki 1588–1624 között tevékenykedett. Bizonyos feltételezések szerint Thomas Périer párizsi könyvkereskedő fia, és minden valószínűség szerint Adrien Périer öccse. A kálvinista meggyőződésű kereskedő 1594-ben Thomas Périer címére költözik, a Saint-Jacques utcába, és a szárnyasló cégért kezdi használni. 1624-től fiával, Christophe Périer-rel dolgozik együtt.

³ Ez a nyomtatvány, mely az első párizsi és a lyoni nyomán készült, található meg a Gallica elektronikus könyvtárban, mely szöveg a fordítás alapdokumentuma volt. Lásd a 21. jegyzetet.

felismerhető verzióban), illetve a legtöbb eltérés a többi, szinte teljesen egybehangzó leíráshoz képest. Így például egyedül itt találkozunk Liechtenstein Miksa⁴ nevével mint Széchy György⁵ ceremóniamester társával, míg a többi helyen „Czobor Mihály⁶ Uramat” jelölik erre a posztra.

A források tényadatainak összevetésekor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy melyik mi alapján íródott, illetve amennyiben későbbi kiadásról van szó, mi volt a forrásdokumentum. A korabeli leírások esetében valószínűleg kevesebb aggályunk támad, és könnyebben hitelt adunk annak, aki az események szemtanújaként rögtön papírra vetette az általa látottakat. Némi kétely már a szemtanúk kapcsán is felmerül, miként is voltak képesek hosszú esküszövegek feljegyzésére, és hogyan lehetséges az, hogy két külön forrásban nem lehet ugyanazt az esküszöveget beazonosítani.

II. Rudolf, majd II. Mátyás udvari orvosa, Jan Jessen⁷ (Johannes Jessenius, Jeszenszky János) Mátyás legfőbb híkeként írja meg „*Regis Ungariae Matthiae II. coronatio*” című munkáját, önmagát, mint „*eques Ungarus*”-t aposztrofálva a bevezetőjében. A korábban Rudolfnak szolgálatot teljesítő orvos a protestáns vallásgyakorlat kiteljesítését nem véletlenül várta attól az uralkodótól, akinek koronázása alkalmával a protestáns Illésházy István nádor kérdezte a híveket, hogy akarják-e Mátyást királyuknak. Várakozásai azonban csúfos véget értek, hiszen felségárulás címén több protestáns vezetővel együtt letartóztatják és kivégzik tizenhárom évvel az ünnepséget követően. Reményei és lelkesedése azonban meglehetősen szemléletes és pontos leírásra sarkallják, olyan epizódokkal, mint az új király olajjal való felkenése, mely a francia nyelvű szöveg írójának is érzékelhetően fontos momentum volt. Jessenius részletekre való érzékenységét mi sem mutatja jobban, mint az avatott aransarkantyús lovagok felsorolása, szám szerint 33 nevet említve, és egyben a legteljesebb listát szolgáltatva a vitézek kilétéről. Különösen hálásak lehetünk neki olyan kedves életképekért is, mint amilyen a poharaikat a király egészségére lendítő magas rendű-rangú vendégek az ünnepi vacsorán: „*proque regis novi auspiciis secundis pocula libantes*”.

Grossinger József⁸ (Grossing József) jezsuita, majd világi pap 1784-ben adta ki az A. E. C. H. T. A. rövidítéssel aposztrofált szemtanú korabeli kéziratát „*Acta coronationis Matthiae II. in regem Hungariae 19. Nov. 1608 peractae*” címmel, saját nevét J. G. H. C. (Josephus Grossinger Hungarus Comaromiensis) formában említve a bevezetője végén. Az itt feltárt szándéka szerint azért mentette meg a molyok martalékából (*e tinearum faucibus vindicasse*) az iratot, hogy némi adalékot tudjon szolgáltatni hazája történelméhez. Egy újabb szemtanú leírásának lehetünk tehát részesei, mely elbeszélés több szempontból sem

⁴ Liechtenstein Miksa, azaz Maximilian von Liechtenstein (1578–1645), ezredes, 1638–1643 között a győri vár főkapitánya.

⁵ Rimaszécsi Széchy György (1572–1625), gömöri főispán. Balog nemzetségből származó ősnemes család tagja, annak rimaszécsi ágából. Aransarkantyús vitéz, királyi főkamarászmester, akit 1625-ben saját szolgálói gyilkoltak meg.

⁶ Czoborszentmihályi Czobor Mihály (1570 körül – 1617), költő, katona, főnemes.

⁷ Nagyjeszeni Jeszenszky János (1566–1621) orvosprofesszor, a wittenbergi és prágai egyetem rektora, filozófus, politikus. Különösen elhíresült nyilvánosan végzett boncolásai folytán. Magyarországhoz való kötődését mutatja, hogy önmagát „Johannes Jesenius de Magna Jesen”-nek, azaz, Nagyjeszeni Jeszenszky Jánosnak nevezte.

⁸ Grossing József (1751–1830), komáromi születésű előbb jezsuita, később világi pap, II. Lipót besúgója.

érdektelen, és valószínűleg nem véletlenül került bele Kovachich Márton György,⁹ a 18–19. század fordulóján alkotó levéltáros forrásgyűjteményébe is. Az 1790-ben Pesten kiadott „*Solennia inauguralia serenissimorum ac potentissimorum principum utriusque sexus, qui ex augusta stirpe Habspurgo-Austriaca Sacra Corona apostolica in reges Hungarorum, reginasque periodo tertia redimiti sunt*” ugyanis teljes terjedelmében közli II. Mátyás kapcsán a Grossinger által megjelentetett kéziratot, sőt egy „*additamentum*”-mal, azaz toldalékkal is kiegészíti. Kovachich valóban értékes kiegészítésekkel gazdagítja az adatok sorát, úgy mint a királyi palást mintázatának leírásával és a nemesek által a koronázásra küldött katonaság számbeli és fajtabeli megjelölésével. Majd a címben megfogalmazott intenciójának megfelelően Hevenesi Gábor¹⁰ és Révai Péter¹¹ kéziratából tudósít Mátyás feleségének, Annának¹² 1613. március 25-én megtartott királyné koronázásáról.

A Grossinger által közzétett „*Acta coronationis Mathiae II.*” volt tehát Kovachich forrásszövege, melynek magyarázata olvasmányossága mellett talán az is, hogy köztudottan ebben jelenik meg először a magyar trikolór mint nemzeti jelkép a királyi koronázásokról készült rapportok sorában. A leírás végeztével, némi rendszerező szándéktól vezérelve, kronologikus felsorolásban tekinthetjük át ismételten az eseményeket és a szereplő személyek neveit. A lakomán asszisztáló és felszolgáló nemesek névszerinti enumerációja pedig elvezet minket egy korabeli, de 1786-ban a Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára számára átírt dokumentumhoz, melyet a Magyar Nemzeti Levéltár őriz,¹³ nehezen reprodukálható és olvasható formátumban. Mégis különös kincs ez az alig olvasható, nem egységes kézírással jegyzett kora-újkori magyar szöveg a következő címmel „*Modus ac pompa coronandi Hungariae regem, Minemű modon kellien tartani az ú Felsége coronazattiban*”. A viszonylag röviden lejegyzett szertartás ízletes magyarsággal tekinti át a ceremónia főbb pontjait. A szent koronát díszes hintó vitte a várból a városba, a templom előtt magyar főurak emelték le az erre az alkalomra készített koronázási ékszereket tartalmazó ládat: „Minek előtte mindazáltal ú Felséghe az várból alájőne, az Nagyságos Ur Comes Trauczonius,¹⁴ s az Tekintetes, s Nagyságos Draskovitz János is ideién az Várba mennienek es az országh Szent Coronaiat szekérre tevéen az Szent Márton Temploma eleibe tisztességesen alá hozassak: mely coronat az Nagyságos Török István,¹⁵ Pálffy István,¹⁶ Hommonay

⁹ Kovachich Márton György (1744–1821), jogtörténész, levéltáros, forráskutató. Bejárta az ország fontosabb levéltárait és rendszeres kutatásokat végzett, melynek eredményeképp jelentek meg forráskiadványai, jogtörténeti munkái.

¹⁰ Hevenesi (Kishevenesi) Gábor (1656–1715), jezsuita pap, bölcsező és teológiai doktor, történetíró, 1711–1714 között az osztrák-magyar jezsuita rendtartomány tartományfőnöke. Kéziratgyűjteményét, 91 kötetni anyagot őriz az ELTE Egyetemi Könyvtára, *Collectio Hevenesiana* címmel.

¹¹ Bárá Révai Péter (1658–1622), Turóc vármegyei főispán, koronaőr.

¹² Habsburg-Tiroli Anna (1585–1618), német-római császárné, magyar és cseh királyné, a Habsburg-ház tiroli ágának utódja.

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár 43485. jelzet, F 9. Miscellanea, Cista 1. Fasc. 4. Nr. 4.

¹⁴ Trautson Sixtus Pál (1548–1621), Falkenstein grófja.

¹⁵ Enyingi báró Török István (1564–1618), pápai főkapitány, nagybirtokos főúr. Forrás: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Török_István_\(nagybirtokos\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Török_István_(nagybirtokos))

¹⁶ Pálffy (II.) István (1586–1646), főúr, Pozsony vármegye örökös főispánja, a pozsonyi királyi vár főkapitánya, dunántúli főkapitány, koronaőr, II. Mátyás magyar király és II. Ferdinánd magyar király híve. Forrás: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Pálffy_István_\(hadvezér\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Pálffy_István_(hadvezér))

Georgy¹⁷ és Czobor Imre¹⁸ az szekérről le vegyenek és nagy becsülettel az Kapolnaba vigyk és mikor ű Felsége az Templomba be kezd menni trombiták és dobok zeongyenek mind addig, míg ű Felsége az Segrestiehez jut.” Feljegyzí továbbá, hogy az utcákat borító posztó darabjaiért olyan dulakodást támadt, hogy őriztetni kellett azt a felvonulás során: „Az városbeli nép pedig fegyverben szép magijával az Szent Márton Templomátul fogva, mind az Monostorigh oly sűrűn állion, hogy mikor ű Felsége egyik templomból, más Templomba megyőn, senki akadályt ne szerezhessen, avagy az posztót el ne ragadhassa.” Igazi kuriózum az az eltérő kézírással jegyzett szöveg, melynek tárgya, hogy „minemű ajándékat és menynt vit” a vendégek sora, és melynek beazonosítható foszlányaiból világossá válik, hogy miért írja francia mesélőnk, hogy „a pompa és fényűzés egész sorát” mutatja be. A pazar ünnepség további elbeszélőket is megihletett országhatáron belül és kívül, így is hozzájárulva az utókor minden részletre kiterjedő kíváncsiságának kielégítéséhez.

II. Mátyás (Bécs, 1557. február 24. – 1619. március 20.) magyar király, a Habsburg-ház osztrák ágából származó főherceg, I. Mátyás néven lett német–római császár.

Miután bátyján, II. Rudolf császáron¹⁹ az örűlség jelei mutatkoztak, engedély nélkül, 1608 januárjában összehívta a pozsonyi országgyűlést, mely alkalomból a magyar, valamint a felső- és alsó-ausztriai rendek konföderációra léptek a császár lemondatására. Mátyás seregeik élén betört Csehországba, minek eredményeképp Rudolf lemondott a Magyar Királyságról és az osztrák örökös tartományokról, de a cseh királyi és német–római császári címét megtartotta.

Mátyást a fent említett időpontban koronázták magyar királlyá a szent koronával Pozsonyban, hírűl adva a piros–fehér–zöld magyar nemzeti színű díszítések első ízben történő használatát, mely momentumról azonban az alábbi, francia nyelvről fordított szöveg nem tesz említést. A magyarországi rendek 23 törvénycikkelyben fogalmazták meg azokat a feltételeket, melyek mellett Mátyást királlyá koronázzák. Ezekből a bécsi és zsitvatoroki szerződések²⁰ által megelőzött cikkelyekből lettek az 1608-i országgyűlés koronázás előtti törvényei, melyek alaptörvények jelentőségére emelkedtek. Ezekben már Pozsonyt jelölték meg a szent korona őrzése helyűl, felűgyeletére kizárólag magyarokat rendeltek, ezzel kifejezve, hogy Magyarországot felszabadították az idegen befolyás alól. A rendek olyan eredményeket értek el, mint a szabad vallásgyakorlat, az országgyűlés és a nádori tisztség reformja, a jobbágyköltözés vármegyék hatáskörébe helyezése. Megerősítette továbbá Mátyás a Bocskai Istvánnal kötött bécsi békét, és garantálta a hajdúk privilégiumait.

¹⁷ Homonnai Drugeth György (1583–1620), Zemplén vármegye főispánja, az ungvári és a homonnai uradalom birtokosa. Unokabátyja, Drugeth Bálint révén igényt tartott a fejedelmi trónra Bethlen Gáborral szemben.

¹⁸ Czoborszentmihályi Czobor Mihály (lásd a 6. jegyzetet) fia.

¹⁹ Rudolf magyar király (1576–1608), II. Rudolf néven német–római császár (1576–1612) és cseh király (1576–1611), a Habsburg-uralkodóház tagja.

²⁰ A bécsi béke (1606) Bocskai István és Rudolf király közötti megegyezés, amely lezárta a Bocskai által vezetett felkelést. A zsitvatoroki béke a tizenöt éves háborút lezáró békekötés, melyet Bocskai István közvetítésével Rudolf, valamint I. Ahmed oszmán szultán kötött 1606. november 11-én a Zsitva folyó torkolatánál.

II. Mátyás magyar király koronázási szertartása²¹

Mindazok, akik magasztosan emlékeztek meg a királyság intézményéről, a királyokat Isten gyermekeinek, ezek igazi hasonmásának, barátainak és bizalmasainak hívták, sőt maguknak isteneknek, emberi isteneknek, földi isteneknek és angyaloknak, valamint az isteni léthez közelítették őket. És valóban, aki király, annak csak kívánni kell a földön. Mivel a királyok a jószerencse házában laknak, és ennek pártfogoltjai és kedveltjei: boldog gyermekek ők, a gazdag Junó dicsőséges részei. Így például mikor Porus király²² fogságba estekor Nagy Sándor megkérdezte tőle, hogy bánjanak vele, azt felelte, hogy királyként és hozzátette, hogy amikor ezt mondja, akkor mindent megmondott, és nem is kell mást tovább magyaráznia.

Mindezeket annak a személynek a most lezajlott koronázása kapcsán mondom, aki frissen vette kézbe Magyarország jogarát. Mátyás főhercegről, az uralkodó²³ testvéréről van szó, aki az utóbbi években megszerezte magának a mi Mercure hercegi címünket, mint a magyarországi királyi hadak fővezére. Ezúton szeretnék számot adni a ceremóniáról Franciaországnak, és bemutatni a franciáknak a pompa és fényűzés egész sorát, melyeket itt megőriztek, abból a célból, hogy inkább Istenként ismerjék el azt, aki másképp tekint fejedelmeikre, mint a többiek (hiszen más szemmel látja a Napot Jupiter, mint Szaturnusz), és aki kiválasztotta őket arra, hogy a királyság csodáit megmutassa nekik, melyekből különlegeseket adott számukra, jóval magasztosabb és fenségesebb jeleket, minek folytán annál inkább lekötöztették, hiszen nemesen és dicsőségesen ruházta fel őket mindezzel. Velük szemben olyan dolgokat tett meg, mondom, mint amit Perzsia királyai megtettek legidősebb fiaik javára, olyan előnyökhöz juttatták őket, melyeket egyáltalán nem tettek meg a másodszületetteknek.

Ez az Isten által választott és elrendelt király tehát, akit a koronához legközelebb vitt és őrzött meg, valamint fivére, Miksa főherceg²⁴ magyar ruhában,²⁵ lóháton tették meg a körülbelül nyolc órát Pozsonyból indulva, az akkor létező összes nemes kíséretében, hogy abba a kastélyba vonuljanak, ahol a koronázási szertartás zajlott.

²¹ A fordítás a *Bibliothèque Nationale de France, Bibliothèque numérique Gallica* dokumentuma alapján készült. *Ceremonies observées au couronnement de Mathias deuxiesme Roy de Hongrie*, (Paris), 1609. <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb373045900>

²² Pórosz, Pauravasz királya a Kr. e. 4. században a jelenlegi pakisztáni területen található Pandzsáb, valamint a Chenab és Jhelum folyók torkolatában. Kr. e. 327-ben Nagy Sándor az Indus völgye felé indított hódító hadjáratot, ahol az Óperzsa Birodalom rádzsái uralkodtak. A hydaspesi csatában, Kr. e. 326-ban Nagy Sándor legyőzte Pórosz királyt és harci elefántjait, valamint ebben a csatában pusztult el Nagy Sándor lova, amikor halálos sebet szerzett az ütközet folyamán.

²³ II. Rudolf

²⁴ III. Miksa, Maximilian der Deutschmeister (1558 – 1618), osztrák főherceg, a Német Lovagrend nagymestere.

²⁵ A magyaros ruhára mindegyik forrás felhívja a figyelmet. Vö. „*rex ipse cum Maximiliano fratre Hungarico habitu insignes*” in *Acta coronationis Mathiae II. in regem Hungariae* 19. Novembr. 1608 peractae, e synchrone A. E. C. H. T. A. manuscripto in lucem edita per J. G. H. C. = Grosinger, Johannes-Baptista, Wien: Wucherer, 1784; „*[Rex] paulo post, Generosorum Hominum equitatu circumseptus, Ungarico habitu preciose vestitus, equoque nobili & ditissime phalerato vectus, cum fratre Maximiliano similiter amicto, Arce descendit...*” In Jessenius a Jessen, Johannes: *Regis Ungariae Matthiae II coronatio Adjuncta regni regumque Pannoniae, brevis chronographia; Viennae Austriae primum, at nunc auctoris venia emendatius recusa*, Hamburgi : sumtu Frobeniano, 1609.

Két nemes ember²⁶ a két királyi, ma már Magyarországhoz kötődő tartomány lobogóit és zászlóit vitték legelől.

Utánuk egy hírnök,²⁷ aki oldalán fegyvert viselt, magyar pajzzsal elől-hátul, fehér bottal a kezében.

Majd azok következtek, akik a királyi felség díszeit hozták, nevezetesen az alábbiak.

Draskovics²⁸ uraság, horvát bán²⁹ a királyi palástot. Batthyány³⁰ uraság egy igen régi keresztet, melybe Jézus Krisztus igaz és dicsőséges keresztyének egy darabja volt beágyazva. Zrínyi gróf³¹ egy további értékes és gazdagon díszített ereklyetartót.³² Erdődi gróf³³ a jogart, a királyi hatalom és tekintély jelképét. Forgách Zsigmond³⁴ uraság az országalmát. Thurzó György³⁵ gróf hozta azt a királyi kardot, amely díszszemlére hivatott volt. Illésházy³⁶ nádor³⁷ a gyöngyökkel és kövekkel ékesített aranykoronát. Közvetlenül a király előtt Kolonics Szigfrid³⁸ uraság öklében kivont kardot viselt³⁹ mint a Haditanács tanácsosa és Magyarország főkapitánya.

²⁶ A többi forrás tíz nemest említ, részletesen felsorolva az országok zászlóit és a zászlóvivők neveit.

²⁷ „*subsequentibus Nuntio Pontificis Pauli V. Placidio de Marra*” In Acta coronationis azaz Placidus de Marra, pápai követ.

²⁸ Draskovich János (Ivan Drašković) (1550 – Pozsony, 1613), trakostyáni báró, horvát bán, a lovas-ság vezére. Az egyetlen horvát, aki magyar nádori kinevezésben is részesült, és a „*defensor Croatiae*” elnevezést érdemelte ki. Az 1606. évi béke után lemondott báni hivataláról és nyugalomba vonult; azután többnyire Bécsben és Pozsonyban élt. Mint udvari tanácsos és a dunántúli hadsereg parancsnoka részt vett a haditanácsban.

²⁹ Könyves Kálmánt (magyar király 1095–1116 között) 1102-ben koronázták Horvátország első magyar királyává, ezután 816 évig állt fenn a két ország szövetsége. Kálmán a bánok hatáskörét kiterjesztette, azok mintegy a király helyettesei, a monarchia ezen a részén katonai parancsnokként és kormányzóként működtek.

³⁰ Batthyány Ferenc (?–1625), Sopron főispánja, Dunántúl főkapitánya 1604 és 1609 között.

³¹ Zrínyi Miklós (Csáktornya, 1580-as évek – ? 1625. március 24.), 1608-ban dunántúli főkapitánnyá nevezték ki. 1619-ben csatlakozott Bethlen Gáborhoz, és végig hú maradt hozzá.

³² Vö. Zrínyi vitte Magyarország nagyságának, erejének jelképét: „*Nicolaus Zrinus Hungariae, geminum quidem armorum insigne veteris illius amplitudinis: quatuor fluvios, Danubium, Savum, Dravum, Tibiscum, quibus & potentia & robur Hungariae continebatur*” In Acta coronationis.

³³ Erdődy Tamás (Toma Bakač Erdedi) (1558–1624), horvát bán 1608–1615 között. Különösen mint törökverő hadvezér tűnt ki, 1581-ben Szkender pasát ejtette foglyul, 1584-ben a Krajnából visszakerkező Ferhát pasát ölte meg, majd Ali bégét győzte le és lefejezte.

³⁴ Forgách Zsigmond (Zigmund Forgáč) (1565 – Nagyszombat 1621), 1606-ban országbíró, 1611-től kezdve felső-magyarországi főkapitány volt, a magyarországi rendek nádora 1618–1621 között. 1619-ben Pozsonyt védelmezte Bethlen Gábor ellen, majd meghódolt a fejedelemnek. Később II. Ferdinánd király érdekeit igyekezett szolgálni, közvetített közte és Bethlen között, végül pedig elpártolt Bethlentől és II. Ferdinándhoz csatlakozott.

³⁵ Bethlenfalvi gróf Thurzó György (Juraj Turzo) (Zsolnalitva, 1567. szeptember 2. – Nagybicse, 1616. december 26.), nádor 1609–1616 között, valamint Árva vármegye örökös főispánja.

³⁶ Illésházy István (1541. – Bécs, 1609. május 5.), protestáns főnemes, főispán, 1608–1609 között Magyarország nádora. II. Mátyás trónra lépésének ő volt legfőbb elősegítője. 1608-ban a koronázási országgyűlésen úgy volt jelen mint királyi főudvarnok. Liptó és Trencsén vármegyék örökös főispánjává nevezték ki.

³⁷ A nádor vagy nádorispán (latinul *palatinus*, *comes palatinus*, *comes palatii*) a király után a legnagyobb országos méltóság volt Magyarországon. A király helyettese, a 13. századtól a rendek hatalmi törekvéseit szolgálta a királlyal szemben.

³⁸ Kollonics Szigfrid (1572–1623), császári generális, Érsekújvár kapitánya, Miksa király által kinevezett fraknoi és kismartoni kapitány.

Ebben a rendben és apparátusban vonultak a Szent Márton dómba, ahol báró Liechtenstein Miksa⁴⁰ és Széchy György⁴¹ voltak jelen kora reggeltől mint ceremóniamesterek,⁴² hogy megakadályozzák a tumultust, a felfordulást és a nagy számban ideáramló népgyülekezetet.

Az utcák ünnepien telve voltak a templom főbejáratáig, és a szokás szerint előírt előkészületek megtörténtek. A szentély közepén igen magasan volt elhelyezve a királyi trón⁴³ kárpitokkal gazdagon díszítve, és mint egy emelvény kimagasodva a főoltárral szemben, a királyi szék aranykelmével fedve, felette mennyezet avagy égbolt ugyanabból az anyagból.

Mihelyt a király megérkezett a templom⁴⁴ bejáratához, a győri⁴⁵ és a zágrábi püspök⁴⁶ fogadta őt a papsággal, és a főoltárig kísérték, mely előtt fogalt helyet Esztergom bíborosa,⁴⁷ több püspökkel és főpappal együtt papi díszbe öltözve a mise tiszteletére és a koronázási szertartáshoz előkészülve. A győri püspök kérte, hogy királlyá kenhesse fel⁴⁸ és koronázhassa meg ezt a derék lovagot, akit elé vezettek. És mivel szent és dicséretes dolog megszerezni törvényes urának védelmét, mindegyikük esküjét, javait és saját életét ajánlotta neki. A bíboros ennek végén egy befogadó imát tartott, majd maga a király is ezt tette teljes odaadással, hogy megkapja Istentől (akitől minden királyok uralkodása függ) annak kegyelmét, hogy jól uralkodjon népe felett, és hogy a nemesség támogatásával, valamint alattvalóinak szeretetével megerősítve, ne legyen oka, se alkalma félni az ellenség bármilyen tervétől vagy támadásától koronája ellen.

Miután pedig ezt az imát befejezték, a bíboros a szokott módon ünnepi misét énekelt, majd az apostoli levél után a király vállai fölött felemelve egy skarlátvörös palástot, feladta azt a vállára és karjára a keresztény királyok régi szokása szerint. A váll azt a fejedelemséget jelképezi, melyet gondosan Saul számára tartott fenn Sámuel a lakomán, mikor is Izrael királyává tette őt.

A zsidó királyokat szokták szent olajjal felkenni az Ótestamentum idejében, mint ahogy Saul, Dávidot, Asaelt és Jéhut tették. Ezzel a bőséges felkenéssel a szentlélek kegyelme láthatatlanul eltelítette őket, hogy bővelkedjenek. Ezt kapta meg Saul is, és abban a pillá-

³⁹ „Mikor ű Felsége az várból alá jű, Kolonitz Uram, úgy mint fű lovász Mester, az ű Felsége mezitelen kargyát ű Felsége előtt viszi” In *Modus ac pompa coronandi Hungariae regem* – *Miscellanea*; MOL 43485. Jelzet, F 9. *Miscellanea*, Cista 1. Fasc. 4. Nr. 4.

⁴⁰ Lásd a 4. jegyzetet.

⁴¹ Lásd az 5. jegyzetet.

⁴² A többi forrás Czobor Mihályt jelöli meg Liechtenstein Miksa helyett mint ceremóniamestert. Vö. „Mindeneknek eleötte kik az templom aijtáját őrizték valasztatnak az urak közül ezek: Czobor Mihály uram, az Széchy György uram.” In *Modus ac pompa coronandi*.

⁴³ A források mindegyikében nagyon hasonlatos leírást kapunk a trónusról. Vö. „*Ibi supra suggestum tres gradus altum, collocatus Thronus, aureo pallio vestitus; & ex simili materia pensili tecto umbellatus Altare, ad quod religiose induti consedebant Regni Pontifices, exornatissimum...*” In *Regis Ungariae*.

⁴⁴ Szent Márton Dóm vagy ismertebb nevén a Koronázó templom

⁴⁵ Naprágyi Demeter (1556 – 1619. március 25.), 1607-től veszprémi és győri püspök, 1608-tól kalocsai érsek.

⁴⁶ Bratulics Simon (Simon Bratulic) (†Zágráb, 1611), dalmát vagy isztriai származású megyéspüspök.

⁴⁷ Forgách Ferenc; vö. „A Nagyságos Cardinal Úr pedig az pap Urak dolgaira gondot visel, és az Király Felsigh bejövetelit is idem az Templomban megvárja.” In *Modus ac pompa coronandi*.

⁴⁸ Az olajjal való megkenést, felkenést Jessenius is fontos momentumnak véli: „*Oleo, scribit, antiquitus Sacerdotes & Reges sacrabantur, Spiritalem, intelligi volentes, sacris mysteriis inesse pinguedinem: & sicuti Oleum omnibus liquoribus superfertur; ita Sacerdotalem & Regalem Dignitatem omnium esse excellentissimam.*” In *Regis Ungariae*.

natban a szívét ez mássá változtatta a korábbihoz képest, majd ezt követően ugyanez a szentlélek segítette Dávidot, és minden más uralkodó felett virágoztatta.

És ma pedig a keresztény királyok egy dicséretes szokás folytán megkenetnek a koronázásuk alkalmából, azért, hogy az égi áldás a fejükre hulljon, mintegy az őket királlyá tévő isteni kegyelem alattvalóik számára történő megnyilatkozása folytán.

A megkenés után ugyanaz a bíboros feladta a királyra azt a két öltözetet, melyeket ilyen eseménykor szoktak felvenni a fehér ingre,⁴⁹ úgymint cambrai-i vászonból a tunikát, avagy dalmatikát,⁵⁰ a diakónusok és aldiakónusok mintájára, azt mutatván, hogy a papság méltóságában osztozkodnak a vallásosság megőrzése és védelme érdekében. Ezt követte a királyi palást,⁵¹ kifejezván a királysághoz való felemelkedését, hogy alattvalóinak parancsoljon és népének javakat és üdvösséget szerezzen.

Felkötötte a bíboros az oldalára a kardot⁵² is, miután megáldotta, majd a király kihúzva azt a hüvelyéből két csapást tett vele a levegőben,⁵³ mintegy keresztet rajzolva értésre adva, hogy kardjának hegyén fogja viselni a keresztre feszített Jézus Krisztus nevét, a keresztények ellenségével, a mohamedán csapatokkal szemben, és hogy ellenük fogja használni a csatákban.

Ezután egyik kezébe adta a jogart,⁵⁴ a másikba az országalmát.⁵⁵

Még mielőtt fejére helyezték volna a koronát,⁵⁶ a nádor,⁵⁷ aki a bíboros közelében állt, a jelenlévőktől háromszor megkérdezte magyar nyelven, hogy akarják-e őt királyuknak,⁵⁸ és

⁴⁹ Vö. kamizol, a középkori latin *camisia* szóból

⁵⁰ A dalmáciai tunika a kamizol (fehér ing) fölött viselt hosszú, ujjas koronázási ruhadarab.

⁵¹ A koronázási ornátus egyetlen fennmaradt darabja, félkör alakú, aranyfonállal sűrűn kivarrt textil, melyet II. Mátyás kijavíttatott, és új bélést varratott hozzá. Ezt a Regis Ungariae-ben így említik: *S. Stephani, auro, Dedalaeo opere contexto Pallium (Sanctitatis & Honestatis amiculum)*.

⁵² A kard, melyet bár Szt. István kardjának mondanak, a 16. századból való lehet. Alakja tőrre emlékeztet, kétélű, alul vékony, hegyes csúcsba fut, hossza két és fél láb. Felül, a kardmarkolat alatti lappon kétfelől, bevésést emberi alakok jelennek meg, hüvelye vörös bársonnyal bevont.

⁵³ Vö. „*Tunc surgens Rex eductum gladium valida dextra ter in aera vibrauit & ad singulas vices in terram defixit aciem, devoto sacrosanctae pro Aris militiae praeludio.*” In Acta coronationis.

⁵⁴ A királyi jogar alakjában eltér minden más ismert jogartól, a koronával és a paláttal egykorú lehet.

⁵⁵ Az országalma aranyozott fémlemezéből készült kettős kereszttel a tetején. A kereszt egyenes vonalú képzése, valamint a magyar címernek alakja arra utal, hogy az alma Róbert Károly vagy Nagy Lajos idejében készülhetett.

⁵⁶ Rudolf lemondási ceremóniái között kiemelt helyet kapott a Szent Korona átadása 1608. június 7-én, amikor azt a Vencel-templomból nagy díszmenetben átszállították Prága utcáin át a II. Mátyásnak a városon kívül, a malosevicei mezőn állomásozó, nagyrészt magyar csapatokból álló seregeihez. A koronázás előtti országgyűlési tárgyalásokon megegyezés született arról is, hogy a koronát ezentúl Pozsonyban őrzik. A már megkoronázott király által kijelölt négy személy közül az országgyűlés Pálffy István gróf pozsonyi és Révay Péter báró turóci főispánt választotta meg koronázóknak.

⁵⁷ Illésházy István

⁵⁸ Ezt a fontos szerepet kapta Illésházy nádor a katolikus szertartásban, miután egy protestáns főnemesnek kellett feladatot osztani. Vö. „*Ennek utanna az Kardot kezében forgatvan az Nador Ispan, tettetés magas helyre felmenien es felemelven kezében az Coronat az Népre fordultan és magyar nyelven ez szokkal kergie őket: Akarjátok-e, hogy ez Kiral ti nékiek megkoronáztassék?*” In *Modus ac pompa coronandi*. ; „*Postea cum Palatinus autoritate hujus muneris veteri solitaque monitu Cardinalis ad altaris locum eminentiorem ascendisset circum fusamque omnium Procerum, Ordinum, & statuum concionem clara voce Hungarica trina vice interrogasset: An Serenissimum Principem Mathiam Archiducem Austriae in Regem illorum coronan*

hogy elégedettek-e vele, miután pedig egyöntetűen azt válaszolták, hogy igen, megkoronázta őt, és befejezte a szertartáskönyvben benne foglalt rituálét.

Miután így feldíszítették a királyt a királyi ékekkel, a bíboros a jobb karjánál fogva a trónjához vezette leülni, ahonnan lejővén a Te Deum-ot kezdte el énekelni, melyet két kórus folytatott. Ezt követően a tűzérség adott ki lövést örömeinek és vidámságának jeléül.

Felajánlaskor a király egy 50 dukát értékű aranypénzt mutatott fel, majd a mise végén megkapta Jézus Krisztus drága testének és vérének szent áldozatát.

Az isteni szolgálat teljes végeztével az így felékesített király a ferencesek templomába ment,⁵⁹ ahol 41 magyar lovagot⁶⁰ avatott, akiknek egyenként 3 kardcsapást adott a vállára.

Miközben pedig egyik templomból ment a másikba, hogy a népet üdvívalgásra buzdítsa, bőkezűen osztotta az arany és ezüstpénzt, mind a forgalomban lévő pénzből, mind azokból, melyek babérággal körülfonva kifejezetten neki készítettek és feliratoztak,⁶¹ melynek egyik oldalán a jobb kezében pálmaágot tartó nőalak látható, másikon pedig bőségszaru üdvös koronázásának évének és napjának megjelölésével, körben a következő felirattal: „II. Mátyás Magyarország királyának megkoronázása”.⁶²

A lovagi szertartás után mindannyian lóra szálltak⁶³, és a Szent Mihály kapun túlra mentek, ahol a király egy erre az alkalomra emelt színpadon⁶⁴ letette a hasonlatos alkal-

vellent ? omnes uno ore & plausu velle se tertio clare testati sunt.” In Acta coronationis ; „*Abdito a Rege rursum Ense, Palatinum Cardinalis adscivit, in eiusque manus Diadema resignavit, qui id attolens, conversus ad Populum, ex veteri consuetudine, vulgari Sermone, Numme Hunc Regem esse jubeant? Ter alata voce rogavit, a quibus cum toties acclamatum esset, Placet, Fiat, & Vivat Rex, Coronam Cardinali restituit.*” In Regis Ungariae.

⁵⁹ A trikolor említésére ebben a szövegkontextusban kerül sor: „*Factus erat pons ex asseribus in ipsius platearum viis tribus aut quatuor palmis terra altior, instratus peripetasmate ex triplici panno, viridi, rubeo, & albo consuto a fano D. Martini usque ad ecclesiam Fratrum Franciscanorum, ex cuius utriusque parte ordine duplici armata acies disposita assistebat.*” In Acta coronationis.

⁶⁰ Az aransarkantyús lovagok avatása a koronázási szertartás fényét emelte. A magyar történeti hagyományok részét képezte a koronázás szertartásrendjében, amikor a megkoronázott király első tette az arra alkalmas személyek lovaggá ütése volt. Az avatott vitézek számáról nem egyeznek a források, de az itt említett 41 főnél mindenhol kevesebbet tartanak számon. Az Acta coronationis szerzője ezt írja: „*In Manuscripto nostro quidem viginti otto dicuntur fuisse creati in Milites Equites auratos, verum nullibi ego his quindecim plures reperire poteram.*” Ezzel szemben Jesse-nius 33 vitéz lovag nevét sorolja fel a következő szöveggörnyezetben: „*Hosce vero ad pedes devolutos, atque e Scheda seriatim a Palatino recitatos, Georgium Homonnai; Thomam Nadasdy; Stephanum & Johannem Palffy; Ludovicum Rakoczy; Michaellem Czobor; Stephanum & Christophorum Erdödi; Johannem & Georgium Keglovitz; Georgium Zechy; Nicolaum Forgach; Stephanum Doczy; Benedictum Pograny; Stephanum Ostrosith; Johannem Destöffy; Stephanum Korlatz; Thomam Bosniack; Georgium Pograny; Nicolaum Abaffy; Laurentium Poliany; Georgium Kethe; Aegidium Nag; Christophorum Mrianchich; Georgium Peteö; Johannem Petrichovitz; Wolfgangum Baycortum; Baronem Herberstainium; Stephanum Balaskovuyth; Matthiam Kralich; Johannem Peteö; Matthiam Dorodit; Georgium Barilovvith.*”

⁶¹ Sackh (Sockh) Mihály műve

⁶² Vö. „*Erat autem numisma, quod largiebatur, Regis effigiem cum inscriptione MATHIAS II. REX HUNGARLÆ ab una parte insculptam habens, ab alia vero ejusdem Regis sphrageticum signum.*” In Acta coronationis.

⁶³ Vö. „*Mikor ű Felsege ki megien az Baratok Templomából. immár nem gyalog mennien tovább ű Felsege, hanem lovon. Ezokáért szükségesh, hogy az urak es a fű rendek lovai az Templom meget allianak az uczan, hogy űk is a Felseget lovakon kísérhessék.*” In Modus ac pompa coronandi.

makkor és szertartásokkor szokásos esküt, a nép pedig háromszor kiáltott fel, hogy „éljen a király”, olyan hangosan, hogy az égit hatolt fel.

Innen mindannyian egy kis domb felé vonultak, a király pedig lovát teljes sebességgel a tetejére vezetvén és kezébe fogva kardját több csapást tett a levegőben, a négy égtáj felé fordulva.⁶⁵

Akkor a tüzéségnek másodjára is lövést parancsoltak,⁶⁶ miután a gyülekezet visszavonult a kastélyba, ahol is a király fenségesen vacsorázott,⁶⁷ a legfőbb koronaörök jelenlétében.⁶⁸

Testvére, Miksa főherceg, Esztergom bíborosa, a pápai nuncius és Illésházy nádor vele egy asztalnál vacsoráztak.⁶⁹

Fordította, sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta GAUSZ ILDIKÓ

⁶⁴ A nemzeti színek említésére itt is sor kerül az Acta coronationis szövegében: „Fuit autem extra urbem theatrum in morem arcus triumphalis exstructum, ab ipsa humo usque ad fastigium aulaeis pretiosis & panno tricolore circumvestitum.”

⁶⁵ A négy égtáj felé történő kardcsapás a király teljes védelmét volt hivatott kifejezni. „Progressus Rex, in ea praeurbii parte, quae Danubium adspicit, dedita opera excitatum aggerem, sive tumulum, equo calcaribus commonito, cursu petit; eductumque D. Stephani Gladium versus quator Mundi plagas vibrans, quacunq[ue] parte Hostibus infestantibus (Romanorum exemplo, quo a Columna Campi Martii in partem transferendi belli Consul hastam jacere consueverat) bellum interminatus.” In Regis Ungariae.

⁶⁶ Vö. „Quo peractro majores machinas magno sonitu fulgureque urbe arceque exonerant.” In Acta coronationis.

⁶⁷ A király személyének éljenzését egységesen minden forrás különös jelentőséggel említi. Vö. „In humilioribus Arcis Conclavibus, Antistites, Barones, Nobiles, Splendide epulati, proque REGIS novi auspiciis secundis pocula libantes; Vivat Rex, iterumque Vivat, vocales, exoptarunt. Proximo vero Pomerio, aliquot Heydonum centuriae, refectae; quae assiduo Regis nomine inclamato & collaudato, rara ipsis pascua exsaturatae, plurimisque vini vasis exantlatis, pergraecati sunt.” In Regis Ungariae.

⁶⁸ Vö. „Ű Felsége mikor ebéllik ezek udvarollianak előtte. Az mosdot tartya Dóczy András Uram. Az kézkenöt elibe agyia Nádor Ispán Uram. Tálnok Mester leszen Comes Thurzó Georgy Uram. Eleibe metél Battiani Uram. Pohárnok Mester tiszti leszen Dóczy Andreas Uramon, minthogy most betegh az Aiton állo Mester, az okáért ez tisztet visellie Révai Péter Uram. Étket fognak ezek: Comes Erdődy Thomas Uram, Forgách Sigmond Uram, Draskovits János Uram, Széchy Tamás Uram, Kolonitz Uram, Zrinyi Comes Uram, Teoreok István Uram, Hommonay Georgy Uram, Czobor Mihály Uram, Pálffy István Uram, Thurzó Szaniszló, Miklós és Christof Uraim, Nadasdi Thomas Uram, Balassa Sigmond Uram, Comites Erdeodi Istvan és Christof Uraim, Banfi Christof Uram, Keglevich Janos és Georgy Uraim, Listius Istvan Uram, Vizkelethy Thomas Uram, Apponyi Pal Uram.” In Modus ac pompa coronandi.

⁶⁹ Az asztalfőt a király foglalja el, jobbján Miksa főherceggel, balján a bíborossal és a pápai követtel, mellettük Illésházy náddal. Vö. „Regio habitu, capiti mensae, Rex accubuit; quem propter Patina aurea collocata, post temporis intervallum, nimium aggravans sexpondium Diadema, exceptum: Dextrum latus, paulatim remotius, Archidux Maximilianus occupavit; Sinistrum Cardinalis, cum Pontificis Legato: Postremo loco, Palatinus consedit; Regale Convivium, diverso, at suavissimo concentu, Chorocitharedis exhilarantibus.” In Regis Ungariae.